

H. umbellata zijn aan den bovenkant steeds glimmend, naar den voet meer geleidelijk versmald, dun leerachtig, doch taai, en van boven steeds met 3—5 duidelijk uitspringende nerven voorzien, terwijl de rand meer of minder naar onder is omgerold.

C. G. G. J. VAN STEENIS.

NOG MEER OVER DE PATJET ¹⁾

Hoewel de verspreiding der patjets, afhankelijk van vegetatie en bodemgesteldheid, zeer verschillend is, komen ze bovendien in heuvel- en bergterrein, op niet al te groote hoogte, veel meer voor dan in wouden van het laagland.

De groen gestreepte patjets (twee groene lengtestrepen over de rugzijde) ²⁾, die veel pijnlijker en moeilijker te genezen wondjes veroorzaken dan de overige soorten of variëteiten, houden zich veelal boven den bodem, tusschen het gebladerte van het onderhout op en komen uitsluitend in heuvel- en bergterrein voor.

Gedurende het gaan tusschen het min of meer dichte onderhout komt men voortdurend in contact met twijgjes en bladeren, en de hiertusschen zich ophoudende patjets maken van de gelegenheid gebruik om ons aan te klampen.

Daar het speuren, oriënteren en vervolgens aanklampen eenigen tijd vereischt, heeft de persoon, die vóór loopt, er het minste hinder van, maar de volgende, al naarmate er meer personen achter elkaar gaan, in opgaande volgorde steeds meer en meer ³⁾.

Teneinde ons gedurende het rusten zooveel mogelijk tegen patjets te vrijwaren, kapten we steeds in directe omgeving het onderhout weg en zulks bleek steeds afdoende tegen de aanvallen der patjets daoën (vgl. blz. 18), zooals wij ze noemden! Hoewel deze zich ook wel over den grond beweegt en ons van beneden aanklampt, krijgt men de meeste vanaf de bladeren en takjes der lage begroeiing op het lichaam. Dat deze soort zich van uit struikjes en boomen op hun prooi laat vallen, heb ik nog nimmer waargenomen, hoewel ik meermalen speciaal hier op lette; en bovendien heb ik kunnen constateeren (gedurende het herhaaldelijk beklimmen van boomen en bij het telkens vervaardigen van baleh's op 4—6 m hoogte), dat deze patjets zich uitsluitend in het dichte onderhout ophouden, op niet meer dan 1—2 m boven den grond.

De in de lagere streken voorkomende patjet-soorten (de kleinere effen grijsbruine en de grootere, geel of bruin gestreepte) komen, voorzoover ik ze heb leeren kennen, ook in heuvel- en bergstreken voor en houden zich uitsluitend op tusschen de rottende bladeren en takken der bovenste humuslaag.

Bij langdurige droogte houden ze zich in streken, waar men gedurende den westmoesson veel patjets aantreft en gedurende den oostmoesson zeer weinig,

¹⁾ Onze medewerker PIETERS zendt ons nog de bovenstaande waarnemingen over de patjets in Zuid Sumatra, die de mededeelingen van den heer WITKAMP in afl. 2 ten deele bevestigen en ten deele aanvullen; zie bovendien *De Tropische Natuur* 1932, blz. 17 en 65.

²⁾ Vermoedelijk de „sergeant” van den heer WITKAMP.

³⁾ Wanneer de heer WITKAMP (zie blz. 21) zich dus voorneemt, zoo mogelijk als heksesluis van de colonne te fungeeren, kon dit wel eens een onverwacht en ongewenscht resultaat hebben!

meer in de diepte, onder de bovenste laag rottende bladeren op. Gedurende het gaan merkt men in dit geval zoo goed als geen patjets op en men ontwaart ze pas in onmiddellijke omgeving na b.v. een meer of minder lange rust in zittende of liggende houding doorgebracht te hebben (zittende of liggende op een dikke laag bladeren, die van boven droog zijn).

Alleen bij het speurend naderen beklimmen ze nu en dan, al zoekend en tastend, doode takjes en struikjes, maar nimmer hooger dan tot slechts enkele decimeters boven den grond, om vervolgens weer af te dalen en hun speurtocht voort te zetten. Dat de patjet bij dit naderen geheel door zijn speurzin geleid wordt, blijkt m.i. uit het volgende. Gedurende ons rusten op plaatsen, waar de wind constant was (op een heuvelrug of nabij den woudrand) en waarbij de windrichting zuiver was aan toonen door het rooken van een sigaret, was het herhaaldelijk heel goed merkbaar, dat bijna alle aanvallers juist uit de richting kwamen, waarheen de rook onzer sigaretten zich bewoog. Na verloop van tijd, wanneer de patjets uit de directe omgeving een beurt hadden gekregen en door brandende sigaretten en tikjes met kapmessen waren uitgeroeid, naderden alleen nog patjets uit deze ééne richting, waarbij wij ze dikwijls op 5 — 6 m afstand reeds ontwaarden, terwijl ze zich onfeilbaar in de goede richting voortbewogen. De beestjes, die we hierna in tegenovergestelde richting tot 2 à 4 m ver wegwierpen, waren hierna blijkbaar de kluts kwijt! Hoewel ze onophoudelijk in actie bleven en herhaaldelijk tastend kleine verhevenheden (takjes of aardkluiten) beklommen (misschien om beter te kunnen speuren), bereikten ze ons meestal niet weer, doordat ze nu „boven den wind” ons niet meer konden speuren.

De tastend zich oprichtende beestjes lijken, als ze speurend het mondgedeelte beurtelings naar alle richtingen wenden en zwaaien, opmerkelijk op slurven van miniatuur-olifanten, en hun bewegingen zijn geheel dezelfde. Een dikke, vochtige humuslaag, bestaande uit rottende bladeren en door het hooge woud voldoende beschermd tegen zonlicht en warmte, is blijkbaar voor hen een levens-eisch, daar op plaatsen, die hieraan niet geheel beantwoorden, geen patjets voorkomen. De woudgedeelten tegen min of meer steile hellingen, waar de afrollende bladeren niet voldoende blijven liggen of wel de bodem min of meer steenachtig is, zoomede op plaatsen, waar het woud te ijl of door het omvallen van een woudreus deels geheel open is, zoodat het zonlicht tot het lage onderhout en de humuslaag kan doordringen (ook al is dit slechts enkele uren per dag), zijn geheel vrij van patjets. Na het aanleggen van een bivakvuur ontstond na korten tijd eveneens een meerdere meters breede, geheel patjet-vrije strook.

In hoeverre bodemgesteldheid en vegetatie van invloed kunnen zijn op het al of niet voorkomen van patjets, is misschien alleen door meer nauwkeurige waarnemingen op groote schaal met eenige zekerheid vast te stellen. Misschien kan het volgende hiertoe een weinig bijdragen. In de Pěnět- en Kambas-streek (Pěnět en Kambas zijn kleine riviertjes met een stroomlengte van slechts 50 — 60 km, ten Zuiden van den benedenloop der Sepoetie-rivier) komen zeer veel patjets voor, doch slechts in bepaalde terreingedeelten. Hoewel ze in den westmoesson talrijker zijn, komen ze gedurende den geheelen oostmoesson in bedoelde terreingedeelten nog zóóveel voor, dat het doortrekken dezer woudgedeelten in hoofdzaak vanwege de patjets zeer onplezierig is. Het eigenaardige van het geval is, dat b.v. in de

Pěņėt-streek het terrein, gelegen tusschen de Wai Pěņėt en een van haar zijriviertjes, nl. de Wai Djěpara, als het ware wemelt van patjets (zoowel gedurende den oost- als in den westmoesson), daarentegen verder het geheele Pěņėt-gebied totaal vrij is van patjets (ook in den westmoesson). Dit woudgedeelte, waar zeer veel patjets voorkomen, beslaat een oppervlakte van $\pm 10 \times 20$ km en is in het Zuiden, Oosten en Noorden begrens d door de 15 — 20 m breede rivierts Wai Pěņėt en Wai Djěpara en in het Westen door een grooten verkeersweg, die tevens de oostgrens vormt van meer bewoonde en reeds ontgonnen streken. Wanneer wij in dit patjet-woud b.v. slechts 10 minuten aan land gingen (daar we meermalen met een kleine prauw, de rivier volgend, dit woudgedeelte op verschillende punten bezochten), hadden we elk reeds 5 — 10 dezer lastige mormels op onze kleeren en was het aan enkele al gelukt, door de mazen der kousen de huid onzer beenen te bereiken. Daarentegen op de tegenovergestelde oevers, gedurende dagen lange tochten door het geheele gebied, was geen enkele patjet te ontdekken, hoewel bodemgesteldheid en vegetatie er op het oog geheel dezelfde zijn.

D. PIETERS.

RHINOCEROS SONDAICUS IN ZUID SUMATRA

Toen ik in April 1925 op patrouille was in de Afdeeling Ogan en Kommering Oeloe (Res. Palembang), vertelde mij de pasirah van Toeboehan, een aan de Ogan op ca 30 km van Batoeradja gelegen doesoen, dat aan de overzijde van de rivier geregeld een groote rhinoceros kwam, dikwijls tot zelfs vlak aan den oever. Er bevond zich daar nl. een soeban ¹⁾, die vanwege het hooge zoutgehalte van het water een groote aantrekkingskracht uitoefende op al het wild, dus ook op den badak.

Behalve nu, dat het dier gevreesd werd door de bevolking om zijn agressiviteit, had de dikhuid, naar men mij mededeelde, hun ook reeds dikwijls niet onbelangrijke schade toegebracht. Aan de overzijde van de Ogan liet de bevolking nl. de voor de teelt bestemde karbouwen en runderen geheel vrij rondloopen, zooals dat in Zuid Sumatra veelal gebruikelijk is. Had men een nieuwen trekstier of buffel nodig, dan ving men een geschikt exemplaar met behulp van een lokkoe en temde dit. Dit hoornvee nu hield zich hoofdzakelijk op om en bij bedoelde soeban. Zoo kon het dus gebeuren, dat het wel eens tot bloedige botsingen kwam tusschen den badak en het vee, dat van nature ook al agressief was, vooral als er pasgeboren kalveren waren. Deze botsingen eindigden dan meestal met den dood of een zware verwonding van enkele stieren en koeien. Hoe weinig de groote massa van de bevolking eigenlijk op de hoogte is van het leven der wilde dieren moge wel hieruit blijken, dat ze den rhinoceros hield voor een vleescheter. Het feit, dat het door hem gedood vee, indien men het vond, meestal aangevreten was, schreef men niet toe aan beren, leguanen en andere krenge-eters, maar kwam op het debet van onzen dikhuid. De wijze, waarop de slachtoffers om het leven waren gekomen, was altijd duidelijk kenbaar door de zware buikwonden en het half vertrapte zijn der lichamen.

¹⁾ Een soeban is een bron, waarvan het water, behalve het gewone zout, ook nog andere zouten bevat, zwavel, kiezelzuur, enz.